

תוצאות חיים

שיעור מפי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א – פוסק עדת תימן

גליון 83

יו"ל ע"י התאחדות בני הישיבות ובסיוע מוסדות יד מהרי"ן

נושאי השיעור: א. מעשה נפלא בר"י בן אלם וננס הקצב - ביאור נפלא ממרן שליט"א מדוע נרגע ר' יהושע כששמע שהקצב מכבד את הוריו - מיהו אביו של ר"י.

ב. האם זכות הצדיקים מועילה לאחר פטירתו - כמה חילוקים בזה.

ג. מדוע אב"י חי יותר שנים מרבה - ביאור הח"ח שורש מחלוקתם - ביאור מרן שליט"א מדוע מח' זו לא נכנסה בסימן יע"ל קג"ם.

ד. מח' המנהיג והרמב"ם האם יש לחוש להבנת פניו של הטועה בקריאה בתורה - האם מותר לשאול את הרה"י והרמב"ם שאלות באמצע שיעור - הבנה מחודשת ונפלאה ממרן שליט"א בדיוק לשונו של המנהיג - תמיהת מרן שליט"א ע"ד המנהיג שלכאו' הם קיצונים וביאור נפלא ע"פ המהר"ל בעירובין (יג).

א. מדוע ר"י בן אלם הצטער שאמרו לו שננס הקצב נמצא בחלקו בגן עדן, הרי משמים אמרו ג"כ "שמח בליבך", וזה סימן שזה טוב בשבילו.

ב. כתוב ש"היו לו שמונים תלמידים", ויש להבין מדוע כתוב בלשון עבר. ג. כתוב שאמרו בני העיר לר"י "ננס הקצב לא רצה לילך עמנו", נראה שכביכול הם אומרים לר"י שננס הקצב מזלזל, ולכן הוא לא רוצה לבוא, וזה לא מובן הרי אדרבה מה שננס הקצב לא רצה לבוא זה היה מכיון שלא האמין להם, וכ"ז הגיע מתוך הערכתו הגדולה לר"י. וצ"ע.

ב.

חידושו של המנחת יהודה שזכות הצדיקים מגינה רק בחייהם

בספר מנחת יהודה לרבי יהודה פתיה הביא את דברי חז"ל עה"פ "ותמת שם מרים ולא היה מים לעדה" וז"ל, אמרו רבותינו ז"ל, מתה מרים, נסתלק הבאר, מת אהרון, נסתלקו ענני כבוד, וכולם חזרו בזכות משה, מת משה נסתלקו שלשתן. ע"כ.

והוסיף ע"ז המנחת יהודה, מזה מבוואר, שאין זכות הצדיקים מועילה להגן על הדור אחרי פטירתו, וזכותו מועלת בחייהם בלבד, מלבד זכות האבות שתועיל להם ולבניהם עד עולם, מפני השבועה שנשבע להם, וכמו כן תועיל זכות דוד המלך ע"ה לבניו אחריו מפני השבועה שנשבע לדוד כמ"ש בפסוקים עכ"ד.

חילוק נפלא ממרן שליט"א מדוע אנחנו מתפללים בזכות הצדיקים

ולכאו' דבריו תמוהים, הרי כל הזמן אנחנו מתפללים בזכות הצדיקים, לדוגמא מה שאומרים בסליחות, רחמנא אדכר לך זכותיה דיוסף צדיקא, וכדו', ולפ"ד אין שום תועלת בתפילות אלו, אומנם עכ"פ לדבריו יש בסיס בגמ', כמו שמצינו שבימי רשב"י לא נראתה הקשת, ולאחר מותו נראתה הקשת. וצריך לחלק חילוק.

ונראה לחלק שכל דבריו אמורים שזכות הצדיקים תגן מעצמה, אבל ע"י תפילה אפשר להשיג הכל. ויתכן גם שהחילוק הוא, שזכות הצדיקים לא מגינה על הדור לאחר מותם, אבל מי שמתפלל, יזכה הוא לבדו. ולכן לאחר מות משה נסתלקו שלשתן, שזכות הצדיק מועלת על כל הדור רק בחייו. [א.ה. יש עוד לעיין בסוגיא זו בגמ' יומא דף פז. אשריהם לצדיקים לא דיין שהן זוכין וכו' וכן יש לעיין בתשובות הרשב"א ח"ה ס' מט].

ג.

מדוע לא נכנס עוד מח' שנפסק כאב"י (כמ"ש הח"ח) בסימן יע"ל קג"ם

נזכיר את החידוש שאמרנו בעבר על הסימן יע"ל קג"ם. אמרנו שעלי הוא גלגול של יעל, וזה מרומז בסימן יע"ל. וקג"ם זה ר"ת קרע גזרת מרבית דהיינו שעלי קרע את גזרה שנגזרה על בית עלי כמ"ש "וכל מרבית ביתו ימותו האנשים" וג"כ רמזו בפסוקים שעלי הוא גלגול של יעל, כמ"ש על יעל "מנשים באהל תבורך" דהיינו, שיעל עתידה להיות נשמה של כהן באהל מועד.

מישהו אמר לי שיש עוד מח' בין אב"י לרבה שההלכה כמו אב"י, וזה לא נכנס בסימן.

המח' מוזכרת בגמ', והביאה החפץ חיים בספרו אהבת עולם ח"ג פ"ח בהערה למטה וז"ל, צריך שידע האדם, שמה שמצינו בכמה מאמרי חז"ל, שהאדם צריך לעסוק בגמ"ח, אינו יוצא בזה, כל זמן שלא עסק בגמ"ח ממש להטיב לו גם בגופו. שהרי אמרו בראש השנה (יח): אב"י ורבה ורואייהו מדבית עלי קאתו. רבא דעסוק בתורה. חיי ארבעין שנין: אב"י דעסק בתורה ובגמ"ח - חי שתין שנין ורבה - הלא לימד תורה לאחרים.

ויש לעיין, אם לא היה אפשר לעשות על ידי אחרים מאי טעמא דרבא? ואם אפשר, מאי טעמא דאב"י דעסק בגמ"ח הלא אמרו במועד קטן (ט:), דמצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים, אין מבטלין תורה?

מעשה מופלא עם רבי יהושע בן... וננס הקצב בשם רחמן.

מעשה ברבי יהושע בן... שהגידו לו בחלום שאתה וננס הקצב מושבו ומושבך בגן עדן וחלקו וחלקך שוין כאחד.

לפני שנמשיך מעשה זה מובא בספר סדר הדורות וכתוב שם ר"י בן אלם, אבל צ"ע איך קוראים את השם הזה האם אלם או אלם או אלם וכדו', ומכיון שאין שם זה מובא בתלמוד בבלי (והוזכר רק בירושלמי בסוף מסכת הוריות) אין לנו מסורת באיזה ניקוד לקרוא אותו [בהמשך נראה שיש בזה ענין מסוים].

נמשיך במעשה הנ"ל, כשניעור ר' יהושע משנתו חשב בליבו ואמר, אוי לי שמיום שנולדתי הייתי תמיד ביראת קוני ולא עמלתי אלא בתורה, לא הלכתי ארבע אמות בלא תפילין וציצית והיו לי שמונים תלמידים, ועכשיו שקולים מעשי ותורתו עם הקצב שלח לתלמידיו, תדעו, שלא אכנס לבית המדרש עד שאראה מי זה האיש, ומה מעשיו שהוא חברי בגן עדן. מיד הלך עם תלמידיו מעיר לעיר ושאל בשם האיש ובשם אביו, עד שבא אל עירו. כשנכנס, שאל מיד היכן ננס הקצב, אמרו לו, אדונינו, מה את מבקש אותו, אתה חסיד וצדיק ותשאל על איש כמוהו, אמר להם מה מעשיו, א"ל אדונינו לא תשאל ממנו כלום עד שתראה אותו, מיד שלחו בשבילו ואמרו לו, ר' יהושע שואל אותך, אמר להם ננס הקצב, מי אנוכי ומי אבותי בישראל שר' יהושע שואל אותי, אמרו לו עמדו ולך עמנו, חשב בליבו שכל מה שאמרו לו, שקר הוא, ואמר לא אלך עמכם שאתם משחקים בי. מיד חזרו לר' יהושע ואמרו לו אתה אור ישראל ואור ענינו עטרת ראשינו איך תשלחנו בשבילו, הלא הוא לא רצה לילך עמנו, אמר להם תדעו שלא אשב עד שאראה אותו, הלך ר' יהושע בעצמו אצל ננס הקצב. מיד נפל ננס הקצב על פני ר' יהושע ואמר לו, מה יום מימים שעטרת ישראל בא לפני עבדו, א"ל דבר יש לי לדבר עמך, א"ל דבר, א"ל מה מעשך ומה מלאכתך, א"ל אדוני, קצב אני, ויש לי אב ואם זקנים ואינם יכולים לעמוד על רגליהם, ובכל יום ויום אני מאכילם ומלבישם ומרחיצם ביד. מיד עמד ר' יהושע ונשקו על ראשו, א"ל, בני, אשריך ואשר גורלך מה טוב ומה נעים שזכיתי להיות חברך בגן עדן. ע"כ המעשה.

קושיא במעשה הנ"ל וישוב נפלא ממרן שליט"א

מישהו שאל אותי, וכי בפני שננס הקצב קיים את מצות כיבוד אב ואם אז מגיע לו להיות החברותא של ר' יהושע בן אלם בגן עדן, וכי אין עוד אנשים שמקיימים מצות כיבוד אב ואם, ומדוע ר"י כל כך שמח, ונפתרה לו כל התעלומה.

נראה לי ליישב, שודאי שר"י מקומו בגן עדן עם גדולי התורה, צדיקים וחכמים, אבל זה המושג הכללי, אבל יש גם את המושג הפרטי, דהיינו שגם לכאו' יש את הבית הפרטי שלו, שהרי כתוב בגמ' ב"ב (עה). עה"פ "כי על כל כבוד חפה" (ישעיה ד,ה) אמר ר' חנינא, מלמד שכל אחד ואחד נכוה מחפתו של חברו. וזה מה שאמרו לר"י, שהבית הפרטי שלו זה העם הקצב. וחושבני לומר, שאבא של ר"י היה אילם. וא"כ לא היה לר"י אפשרות לקיים את מצות כיבוד אב ואם במלואה, שמכיון שאביו היה אילם היה לו חסרון מסוים במצוה זו, וא"כ זה שננס הקצב יהיה בחלקו של ר"י בגן עדן, זה משלים לר"י את החסר וכנראה גם שננס הקצב היה משורש נשמתו של ר"י.

כמה הערות שצריכות עיון

כמה הערות בקצרה ובדרך אגב בדברי המדרש.

ואולי, דאביי דהיה אז מפורסם בדורו מאד. כיון שהוא עסק בגמ"ח, בודאי היה מוסיף ענינים גדולים במידת החסד, ובלתו לא היה נעשה דבר זה. וסברת רבא היה, דאינו מונח חיוב על האדם שיתחיל לעסוק בדבר, כיון שלא בא מעשה לפניו, וחשש לביטול תורה. עכ"ל הח"ח.

תוספת ביאור ממרן שליט"א בדברי הח"ח

הח"ח קצת קיצר בדבריו, ונסביר דבריו בדוגמא, אנשים באו לאביי, ואמרו לו, צריך להקים בית חולים, ואם לא תהיה בענין, זה לא יהיה, כיון שהתורמים צריכים לראות אישיות מיוחדת, וכך יהיה כסף להקים את הבית חולים. ואביי הסכים לזה, ונענה לבקשתם. אבל רבא לא הסכים. דהיינו, כל דבר שהוא לא חסד ממש באותו רגע, אלא רק יתחיל הענין, נחלקו אביי ורבא אם יש מחויבות לעסוק בזה או שלא.

ממשיך הח"ח וז"ל, מכל מקום מיד חזינו דהוסיפו עבור זה לאביי עשרים שנה לחייו, שמע מינה דמשמאי בסכימו לאביי. וגדר הוספת השנים נוכל לאמר בפשיטות דמה שביטל תורה על ידי עסק הזמן של גמ"ח, הוסיפו לו כדי שלא יחסר לו מזונותיו, וכו' ע"כ.

על כל פנים רואים שנפסק כמו אביי, וצריך עיון למה לא כתוב את המח' הזאת בסימן של יע"ל קג"ם.

ישוב מרן שליט"א לקושיא הג"ל

אומנם לפי מה שאמרנו קודם, זה לא שאלה, שהרי אם היו מוסיפים את המח' הזאת ביע"ל קג"ם, זה היה 'הורס' את הפרפראות שאמרנו על הסימן...

אבל לאמיתו של דבר ישנו תירוץ פשוט, שהרי מקור הסיפור עם אביי ורבא נמצא בגמ' ר"ה דף יח. ושם רש"י כותב שגורסים רבה, ולא רבא, וז"ל, אביי ורבא מדבית עלי אתה, כך שמעתי. ובשחיתות חולין פרק הזרוע (קלג). אשכחן, דרבא לאו כהן הוא, ושמא אמו מבית עלי היתה ויש גורסין רבה ואביי, ומפרשי לה ברכה בר נחמני. ע"כ. וכך גם כתבו התוס' שם יע"ש.

ולפי' מן למה לא הוסיפו מח' זו בסימן יע"ל קג"ם.

[א.ה. יעווין כע"ז מה דאיתא בסוף ספר 'ספרי רבי ישעיה פיק' בליקוטים דף טל].

וה' ברוך הוא יאיר ענינו במאור תורתו אכ"ר.

ד.

[השלמה משיעור שנמסר בערש"ק פרשת מטות]

מח' בעל המנהיג והרמב"ם מתי מותר להחזיר את הטועה בקריאה בתורה

ישנה שאלה. אדם שעולה לספר תורה וטועה כמה טעויות, האם יש איסור להלבין פניו ולהחזירו כמה פעמים.

בטור ס' קמב כתב בזה"ל, כתב בעל המנהיג (לרבי אברהם ברבי נתן הירחי) אם טעה הקורא או החזן המקרא אותו, טוב שלא להגיה לו על שגגותיו ברבים שלא להלבין פניו, דאף על פי שטעה בה, יצא ידי קריאה דאיתא במדרש שאם קרא לאהרן הרן יצא. והרמב"ם ז"ל כתב, קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו, עד שיקראנה בדקדוק ע"כ.

לכא' נראה שדעת הרמב"ם שיקוב הדין את ההר, אין עצה ואין תבונה, תמיד צריך להחזיר, ולא להתחשב בהלבנת פנים. ונראה שסובר שלא יוצא יד"ח. אפילו שמקור דברי המנהיג הם מהמדרש אפשר לומר שהרמב"ם לא סמך על המדרש כיון שהוא לא הוזכר בגמ', או שסובר שמדרש מדבר על עם הארץ או שלא מדובר בכלל על ס"ת, אלא בתפילה בלבד, וכל כה"ג, ולכן הרמב"ם סובר שתמיד צריך להחזיר.

ומכאן מחלוקת זו פסק הגר"י קניבסקי בקריינא דאגרתא, שכשיש ספק לא צריך להחזיר, שהרי זה מח', ובעיקר שהב"ח פסק כמו המנהיג.

חושבני שאפשר להוסיף עוד הסבר למח' הרמב"ם והמנהיג, שהרמב"ם סובר שכל אדם שעולה לתורה יודע שאם הוא יטעה יחזירו אותו, ולכן אין לחשוש להלבנת פנים. והמנהיג חלק על סברא זו.

כמה מעשיות מעניינים להוכיח שמותר לשאול שאלות באמצע השיעור

ובאמת היום הראשי ישיבות והמגיד שיעורים רוצים שישאלו אותם שאלות בשיעור, ולא חוששים שמא הם לא ידעו תשובה, וילבינו פניהם. בזמני היה מפורסם ביישיבתי [ישיבת קול תורה] הסיפור על הגרש"ז אורבך. שכשראש הישיבה נפטר רצו למנות ראש ישיבה אחר, והציעו את הגרש"ז, ואמרו שהגרש"ז יבוא לישיבה, וימסור שיעור מפני הבחורים ורבני הישיבה, ויחליטו אם הוא מתאים. וכך היה, ובאמצע השיעור הרב מרצבך הקשה קושיא. והודה לא הגרש"ז, ואמר שטעה, וכשחזר הגרש"ז א

לביתו, הרבנית שאלה אותו, מה קורה, והוא אמר לה, בטח לא יבחרו אותי, שהרי טעיתי. אומנם למחרת הרב מרצבך אמר לגרש"ז, שרבני הישיבה החליטו, שמי שמסוגל להודות על טעות אותו ממנים להיות ראש ישיבה.

יש סיפור על הגר"ס, [ר' ישראל סלנטר]. הוא הרי חיזק את שיטת המוסר, ובכ"ז הוא בעצמו היה גאון גדול, וכדי שלא יחשבו שהמוסר בא על חשבון הלימוד, הוא היה מוסר שיעורים בעיון, כדי להוכיח שהוא גברא רבה גם בלימוד. ומספרים שפעם אחת משהו שאל אותו באמצע השיעור שאלה שפרכה את דבריו. והגר"ס הודה שהוא טעה. אבל לאחמ"כ הוא אמר, שבאמת יכל לתרץ כמה תירוצים שאותו אדם לא יוכל להפריך אותם, אבל התירוצים לא היו נכונים. ואמר שבכ"ז החליט להודות שזה טעות, אפילו שעל ידי זה יכולים לומר שהמוסר בא על חשבון הלימוד. והוסיף ואמר "אני לא אעשה דבר בלתי מוסרי לחזק את שיטת המוסר".

לשונו של בעל המנהיג והבנה מחודשת בדבריו

נחזור לענייננו, בספר המנהיג בעצמו (הל' שבת דף ק"ס בהוצאת מוסד הרב קוק) נראה שאפשר להבין אחרת, וז"ל, אם טעה הקורא בתורה או החזן המקרא אותו טוב לא שלא להגיה לו על שגגותיו מלהלבין את פניו ברבים כי אל"פ שטעה יצא ידי קריאה, דאמרין במדרש מנין שאם קרא לאהרן הרן ולאברהם אברם שיצא ידי חובתו, שנאמר "ודגלו עלי אהבה" פ' שקר שלו, במשלי "קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו" (התרגום) 'בדינא לא לדגול פומיה', תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה, וכן פרש רבינו יעקב מ"כ פ' אין מעמידין בע"ז (דף כב: תוס' ד"ה רגלא בשם ר"ת) דגלא בחבריה ידע, ואלו הם ראיותיו, ע"כ.

יש חידוש בדבריו, שכתב שאפילו הקורא לאברהם אברם יצא יד"ח, שזה טעות יותר משמעותית מהקורא לאהרן הרן, שהרי נשתנה השם של אברם לאברהם. ומה שכתב בסוף דבריו שדגלו פירושו השקר שלו, זה פירוש מענין. ובאמת המאמר "ת"ח המדגילים זה לזה" מובא במס' שבת דף סג. ושם רש"י בד"ה המדגילים לא מסביר כך יע"ש, אבל יש פירוש כזה בערוך, שת"ח משבחים אחד את השני בשקר. ולא נכנס לזה.

נמשיך בלשון המנהיג, אך אם טעו ביתרון אות אחת או בחסרון, או שקרא לדל"ת ר"ש או לר"ש דל"ת, בדבר שהוא כלפי מעלה, שהוא כמחריב את העולם אין עצה ואין תבונה לנגד השם, ויש עלינו להגיה לו בקול רם, עד שיחזור בו לקרות כהוגן וכדת ע"כ.

תמיהת מרן שליט"א בדברי המנהיג ובאור נפלא ע"פ המהר"ל בעירובין (יג)

דבריו נראים קצת קיצוניים, שהרי בשלמא אם קרא 'ה' אחר' במקום 'ה' אחד', מובן שזה חירוף וגידוף, אבל כשקורא 'ואברהם' ישב' במקום 'ואברהם' יושב' למה שיחשב חירוף וגידוף.

ונראה שאפשר לבאר על פי מש"כ בגמ' עירובין דף יג. שרבי ישמעאל אמר לר"מ בני מה מלאכתך, ור"מ ענה לו, לבלר אני, ואמר לו ר"י, בני, הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מוסיף אות אחת. ומה' אלד"ם אמת, אם תחסר אל"ף, הרי אתה מחריב. וידבר ה', אם תוסיף אות אחת, ותכתוב וידברו נמצאת מחריב. ע"כ. אבל המהר"ל מסביר, שכל שינוי בתורה של אות, זה מחריב את העולם, ולא דוקא ענין של חירוף וגידוף, כל שינוי זה הורס ומחריב.

ומה שכתב שאם קרא לאהרן הרן יצא י"ח, צ"ל, שכיון שהשינוי הוא קרוב אחד לשני [וכן כל כה"ג], יצא יד"ח לשיטתו, כיון שהשמיעה קרובה, ובעיקר שאל"ף וה"א הם מאותו מוצא, ששניהם אותיות גרוניות.

אני אומר זאת כדי שלא יראה שהוא הולך מהקצה לקצה, שבהתחלה הוא כותב שאם קרא לאהרן הרן יצא יד"ח, ואח"כ כתב שאם שינה באות אחת זה חירוף וגידוף, וע"ז אמרתי, שכנראה הוא הבין שיש שינויים שנראים קלים, ומ"מ בחלק של הקריאה זה נחשב שהוא כמחריב את העולם. כך חושבני לעת עתה, אך צריך עוד להתעמק בזה.

ולהלכה, אנחנו מחזירים אפילו על "פישטא" וכל כה"ג אבל אם זה יותר מדאי, או שעלול להיות ח"ו איזה מח', יש על מה לסמוך שלא להחזיר.

לק"י
מכון תוצאות חיים
התאחדות בני הישיבות

בשורה משמחת

זכינו בס"ד לחדש את השיעורים אף בחודש אלול {ולא כפי שפורסם}

השיעור יתחיל בשעה **11:45**

ובעזרה"י יתקיים לאחמ"כ **אשמורות** בשעה 12:30
בביהכ"ס פעולת צדיק.